

PATRISTICKÉ CHÁPANIE TEOLÓGIE A UČITEĽSKEJ SLUŽBY CIRKVI

Štefan PRUŽINSKÝ

Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Prešov,
Slovenská republika

Pojmy „teológia“ a „teológ“ nadobudli v súčasnom akademickom svete všeobecný význam, ktorý sa vzťahuje na každého a všetko, čo súvisí so skúmaním takých oblastí ako je Sväté Písmo (biblická teológia), náboženská filozofia, vierouka, kresťanská morálka a podobne. Napriek tomu, že sme presvedčení o pozitívnosti faktu, že teológia stále zostáva objektom záujmu a seriózneho skúmania odborníkov vo vedeckej a akademickej oblasti, predsa chceme v tomto článku upozorniť na niektoré vlastnosti, bez ktorých podľa patristického učenia Pravoslávnej cirkvi teológia prestáva byť teológiou a teológ teológom.

Prvým dôležitým faktom, ktorý pripomínajú svätí Otcovia Cirkvi je fakt, že teológia má v každom veku nadväzovať na cirkevnú a apoštolskú tradíciu a byť s ňou neustále v súlade. Svätý Vasil Veľký v tejto súvislosti už v štvrtom storočí upozorňuje: *„Dogmy otcov boli opovrhnuté a apoštolské tradície odstránené, v (miestnych) Cirkvách vládnu výmysly mladších ľudí. Ľudia neteologizujú, ale technologizujú. Prednosť má svetská múdrosť, ktorá zabúda na chválu kríža.“*¹⁴⁴ Z uvedených slov vyplýva, že hlavným prameňom teológie nemá byť ľudské uvažovanie, pocity, alebo názory, ale slovo kríža, čiže Božie slovo vyjadrené a zavŕšené v spasiteľskom diele Isusa Christa. Toto Božie dielo a slovo si osvojujeme cez spoločné utrpenie s Christom v asketickom zápase s hriechom a vášňami pôsobiacimi v každom človeku. Trpieť s Christom znamená znášať kvôli Nemu také isté hanobenie za pravdu a svätý život zo strany sveta, aké znášal On, a visieť s Ním na kríži znamená zomierať pre hriech, zriekať sa všetkého hriešneho a vášnivého.

¹⁴⁴ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΕΓΑΣ. 1999. Επιστολή 90. In MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca). Τομος 32. Αθήναι : Κέντρο Πατερικών Εκδόσεων (ΚΕ.Π.Ε.), 1999. s. 473.

Pre dnešnú dobu veľmi blízky a zároveň duchom svätotočcovský výklad neoddeliteľného spojenia kresťanskej teológie s intenzívnym duchovným životom a utrpením pre Christa môžeme nájsť u Serafima Rose-a, mnícha a kňaza pôsobiaceho v Spojených štátoch v 20. storočí. Tento askéta dospel k poznaniu, že *„kresťanstvo je podľa svojej prirodzenosti askéza a jeho (konečný) cieľ je mimo tohto dočasného sveta... Len zriedkaví jednotlivci vidia tento konečný cieľ. Ostatní ho vysvetľujú podľa svojich vlastných želaní. Len jednotlivci žijú tak, že sa podriadia tomuto cieľu, potom, čo ho spoznali, nakoľko je to pre človeka možné... Ten, kto si vybral cestu kresťanstva, nech nečaká nič okrem kríža. Tak je tomu od čias Christa. Jeho život je pre nás všetkých príkladom a varovaním: každý by mal neviditeľne ukrižovať seba spolu s Christom, lebo toto je jediná cesta k zmŕtvychvstaniu. Ak chceme vstať z mŕtvych s Christom, musíme sa najprv pokoriť v Ňom a tiež strpieť všetky poníženia v tomto nerozumnom svete... Christovo kráľovstvo nie je z tohto sveta a je svetom nenávidené aj v osobe jediného človeka, dokonca aj na krátky okamih... My sa snažíme uľahčiť si život, hľadať kompromisy vo svojej kresťanskej viere, chceme byť úspešní aj v tomto svete, aj získať večný život. Avšak raz si musíme vybrať: alebo svetské šťastie, alebo večné. Daj nám, Bože, síl ísť cestou kríža, pretože pre kresťana inej cesty niet.“*¹⁴⁵

Pretože teológia je vyjadrením poznania Boha, ktoré sa získava a prežíva askézou a zachovávaním Božích prikázaní, teológia sa nezaobera iba opisom nejakých osôb, predmetov alebo javov, ale *„svedčí o vnútornej skúsenosti prežívania živého vzťahu s Bohom, nakoľko je toto možné pre ľudskú prirodzenosť vo všeobecnosti a v každom jednotlivom prípade zvlášť. Ten, kto teologizuje, svedčí o novom živote, ktorý prežíva a prostredníctvom ktorého poznáva Boha potom, čo bol on sám už poznaný Bohom... Teda teológia nie je prednáška o Bohu alebo niečom Božom, nie je založená na logických kategóriách a úvahách ľudského rozumu, ako sa to deje vo vzťahu k predmetom tohto sveta, ale výsledok „nadprirodzeného poznania“ Boha, ktorý sa zjavuje tomu, kto dosiahol vysoký stupeň posvätenia, vnútorný pokoj a prekonanie svojich vášní prostredníctvom blahodäte Svätého Ducha.“*¹⁴⁶

Napriek tomu, že pre pravdivú teológiu sú potrebné také vysoké predpoklady, aké sme uviedli vyššie, vôbec to neznamená, žeby teológiu bolo

¹⁴⁵ ХРИСТЕНСЕН, ДАМАСКИН. 2009. Отец Серафим (Розз) : Жизнь и труды. Москва : Издательство Сретенского монастыря, 2009. s. 160.

¹⁴⁶ ΕΥΣΕΒΙΟΥ, Ιερομοναχου. 2000. Δύο δρόμοι προς την αληθινή θεολογία και υπαρξιακές ρίζες του ορθοδοξου μοναχισμού. Θεσσαλονίκη : Εκδόσεις «Ορθοδοξος κυψελη», 2000. s. 7.

možné uzavrieť do kompetencie úzkeho kruhu niekoľkých ľudí.¹⁴⁷ K skúmaniu a hlbokému poznaniu teológie v jej pravdivom a duchovnom zmysle je povolaný každý, kto uveril v Christa a stal sa živým členom Cirkvi, ak, samozrejme, pokročil v dosahovaní svätosti života bez ohľadu na to, či ide o človeka pôsobiaceho v akademickom, hierarchickom alebo laickom prostredí. Dôležité nie je prostredie, ale svätosť života a blízkosť k Bohu. Svätý Gregor Teológ to vysvetľuje nasledujúcim spôsobom: „Nie je vhodné pre každého filozofovať o Bohu, nie pre každého. Nie je to totiž vec jednoduchá a vhodná pre tých, čo sú pripútaní k zemi. Dodám aj to, že to nie je niečo, čo sa môže diať vždy, a všetkými a o všetkom, ale iba niekedy, niektorými a o niektorých veciach. Nie je to vhodné pre všetkých, ale iba pre skúsených a osvedčených v nazeraní na Boha a tých, čo najprv prešli očistením duše a tela a boli primerane očistení.“¹⁴⁸

Ak hovoríme, že ten, kto chce vyjadrovať pravdivú teológiu, musí najprv prejsť očistením duše aj tela, je potrebné zdôrazniť, že svätí Otcovia hovoria o očistení duše aj tela, čiže o čistote v teórii aj v praxi, o zasvätení celého človeka Bohu vo všetkých jeho činnostiach, slovách a hlavne v myšlienkach. Preto ten istý svätý Gregor Teológ dodáva: „Vystúp vysoko v spôsobe svojho života. Cez očistenie vybuduj svoju čistotu. Chceš sa raz stať teológom a hodným božskosti? Zachovávaj prikázania, cez prikázania napreduj, pretože prax je základom posvätnej teórie.“¹⁴⁹

Veľkosť a charakter teológie spočíva vo veľkosti a charaktere Boha, o ktorom teológia svedčí. Pretože Boh je svätý, aj od toho, kto chce o Ňom svedčiť vyžaduje sa svätosť. Pretože Boh je Bohom, teológ má byť chrámom, aby mohol vyjadriť Božie pravdy, aby v ňom a cez neho mohol hovoriť Boh a nie iba ľudské úvahy o Bohu, ako píše svätý Gregor Teológ: „Toto teda viem, že veľkého Boha, ktorý je obetou aj veľkňazom, nie je hodný nikto taký, kto najprv seba samého nepriniesol Bohu ako živú obeť a nestal sa svätým a živým chrámom živého Boha... Preto najprv očisť seba, aby si potom mohol hovoriť o Čistom.“¹⁵⁰

¹⁴⁷ Pozri Lk 11, 52.

¹⁴⁸ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ. 1999. Λογος 27. In MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca). Τομος 36. Αθήναι : Κέντρο Πατερικών Εκδόσεων (ΚΕ.Π.Ε.), 1999. s. 13.

¹⁴⁹ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ. 2003. Λογος 20, 12. In MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca). Τομος 35. Αθήναι : Κέντρο Πατερικών Εκδόσεων (ΚΕ.Π.Ε.), 2003. s. 1080.

¹⁵⁰ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ. 2003. Λογος 20, 4. In MIGNE, J.-P. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca). Τομος 35. Αθήναι : Κέντρο Πατερικών Εκδόσεων (ΚΕ.Π.Ε.), 2003. s. 1068.

Ako vidíme vo vyššie uvedenom učení svätých Otcov, napriek tomu, že na teológa sú kladené vysoké nároky, žiaden zo svätých otcov neobmedzuje vyjadrovanie teológie iba pre hierarchov, alebo iba mníchov, alebo iba laikov. Nezáleží na tom, ku ktorej skupine, vrstve alebo vonkajšej službe členov Cirkvi človek patrí, ale na vnútornom stave každého človeka. Pretože teológia je „výsledkom vnútorného prežívania“¹⁵¹, vyžaduje si vnútornú svätosť, vnútornú jednotu s Bohom, čistotu duše aj tela, ktorá sa prejavuje potom aj navonok v praktickom živote, myslení a slove, čiže v teológii. Iné kritériá neexistujú a z každého iného pohľadu teológia „zostáva otvorená pre všetkých“¹⁵².

Pretože prameňom teológie je Boh, ktorý zostúpil do duše svätého a čistého človeka, kde žije a pôsobí, teológia zároveň vyzdvihuje teológa, aj jeho poslucháčov, od pozemských a telesnými očami viditeľných vecí k Bohu a duchovnému svetu. Celá komunikácia medzi Bohom a človekom sa pritom uskutočňuje v modlitbe, prostredníctvom ktorej človek nielen pozdvihuje k Bohu svoje oslavné, ďakovné a prosebné slová, ale aj prijíma od Boha Jeho slovo, pravdu a teológiu. Modlitba je nielen cestou k teológii, ale aj priestor, v ktorom sa teológia uskutočňuje a odovzdáva. Bez modlitby teológia zostáva iba slovom, hoci aj pravdivým, avšak bez skutočnej a blahodatnej sily spasíť človeka a priviesť ho k Bohu. Pretože prostredníctvom modlitby sa uskutočňuje „pozdvihnutie umu k Bohu“¹⁵³, podľa svätého Níla Askétu a mnohých iných svätých Otcov teológom je len ten, kto sa správnym spôsobom a úprimne modlí: „Ak si teológ, pomodlíš sa. A ak sa modlíš pravdivo, si teológ.“¹⁵⁴ Na inom mieste tento askéta ešte podrobnejšie vysvetľuje: „Ak sa pravdivo modlíš, získaš veľa informácií (od Boha). Prídu s tebou aj anjeli, ako prišli k Danielovi, ktorí ťa osvietia, aby si pochopil logiku vecí.“¹⁵⁵

To, čo platí pre teológiu a teológov, ktorí pravdy viery formulujú, platí aj pre všetkých tých, ktorí učenie teológie odovzdávajú iným, čiže pre všetkých učiteľov teológie a katechétov. Aj u nich nebýva bez dôsledkov, ak sa ich život

¹⁵¹ ΕΥΣΕΒΙΟΥ, Ιερομοναχου. 2000. Δύο δρόμοι προς την αληθινή θεολογία και υπαρξιακές ρίζες του ορθοδοξου μοναχισμού. Θεσσαλονίκη : Εκδοσις «Ορθοδοξος κυψελη», 2000. s. 9.

¹⁵² ΕΥΣΕΒΙΟΥ, Ιερομοναχου. 2000. Δύο δρόμοι προς την αληθινή θεολογία και υπαρξιακές ρίζες του ορθοδοξου μοναχισμού. Θεσσαλονίκη : Εκδοσις «Ορθοδοξος κυψελη», 2000. s. 9.

¹⁵³ ΝΕΙΛΟΣ Ο ΑΣΚΗΤΗΣ. 1991. Λόγος περί προσευχής. In ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ. Τομος 1. κεφ. 36. Αθήνα : Εκδ. Οίκος «Αστήρ», 1991. s. 180.

¹⁵⁴ ΝΕΙΛΟΣ Ο ΑΣΚΗΤΗΣ. 1991. Λόγος περί προσευχής. In ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ. Τομος 1. κεφ. 61. Αθήνα : Εκδ. Οίκος «Αστήρ», 1991. s. 182.

¹⁵⁵ ΝΕΙΛΟΣ Ο ΑΣΚΗΤΗΣ. 1991. Λόγος περί προσευχής. In ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ. Τομος 1. κεφ. 80. Αθήνα : Εκδ. Οίκος «Αστήρ», 1991. s. 183.

rozchádza s tým, čo učia. Len príklad vlastného života a správania dáva totiž dobrým slovám silu preniknúť do ľudských srdc. Najlepšie je to vidieť na príklade Isusa Christa, ktorého slová privádzali ľudí k svätému životu preto, „lebo *ich učil ako ten, čo má silu*“¹⁵⁶ aj konať podľa toho, čo hovorí, a nie iba rozprávať o Bohu a Božích veciach. Zákonníci spomínaní v Evanjeliu síce často tiež hovorili pravdu, ale svojim životom sa jej nedotýkali. Preto ich slová ľudí skôr pohoršovali, privádzali do pochybností a odrádzali od viery a duchovného života. Jediným východiskom a základným predpokladom pravdivej teológie a učiteľskej služby je teda asketický spôsob života v živom spoločenstve s Bohom, v modlitbe, konaní dobrých skutkov viery, zdržanlivosti, duchovnom bdení, triezvosti, ostražitosti a neustálom kontrolovaní svojich myšlienok, želaní a skutkov.

Zoznam bibliografických odkazov

- ΕΥΣΕΒΙΟΥ, Ιερομοναχου. 2000. *Δύο δρόμοι προς την αληθινή θεολογία και υπαρξιακές ρίζες του ορθοδοξου μοναχισμού*. 1. vyd. Θεσσαλονίκη: Εκδοσις «Ορθοδοξος κυψελή», 2000. 71 s.
- ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ. 2003. Λογος 20, 12. In MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca)*. Τομος 35. Πρώτη έκδοσις εν Ελλάδι. Αθήναι : Κέντρο Πατερικών Εκδόσεων (ΚΕ.Π.Ε.), 2003. s. 1065 – 1080.
- ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ. 1999. Λογος 27. In MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca)*. Τομος 36. Πρώτη έκδοσις εν Ελλάδι. Αθήναι : Κέντρο Πατερικών Εκδόσεων (ΚΕ.Π.Ε.), 1999. s. 12 – 25.
- ХРИСТЕНСЕН, ДАМАСКИН. 2009. *Отец Серафим (Роз) : Жизнь и труды*. 1. vyd. Москва : Издательство Сретенского монастыря, 2009. 1056 s. ISBN 978-5-7533-0345-5.
- ΝΕΙΛΟΣ Ο ΑΣΚΗΤΗΣ. 1991. Λόγος περί προσευχής. In *ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ*. Τομος 1. 4. vyd. Αθήνα : Εκδ. Οίκος «Αστήρ», 1991. ISBN 9789602031292.
- ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΕΓΑΣ. 1999. Επιστολή 90. In MIGNE, J.-P. *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ (Patrologia Graeca)*. Τομος 32. Πρώτη έκδοσις εν Ελλάδι. Αθήναι : Κέντρο Πατερικών Εκδόσεων (ΚΕ.Π.Ε.), 1999. s. 472 – 476.

¹⁵⁶ Mt 7, 29.

PATRISTIC UNDERSTANDING OF THEOLOGY AND TEACHING SERVICES OF CHURCH

Štefan PRUŽINSKÝ, lecturer, Orthodox Theological Faculty, University of Presov, Masarykova 15, 08001 Prešov, Slovakia, email: pruzinsk@unipo.sk, tel. 00421918239908.

Abstract

This article deals with the examination of the basic features of Christian theology, theologians and catechists. The author analyzes the testimony of the Church Fathers, that the true theology can have its origin only in God. Theologian can express the true theology only when he stays in the living communion with God, in which he comes through carrying the Cross of Christian asceticism and the struggle with sin and the passions. To achieve the true theology and good catechesis is therefore necessary to focus on prayer, making acts of faith, restraint, spiritual alertness, sobriety, vigilance and constantly checking the thoughts, desire and action.

Keywords

Theology, teaching service, prayer, cross, asceticism.